KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O‘QUVCHILARNING MANTIQIY VA EVRISTIK TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHDA NOSTANDART MASALALARNING O‘RNI

Zamira Arslonovna Malikova*
Osiyo Xalqaro Universiteti 1-kurs magistranti
✉ qadamovz37@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu tezisda kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarning mantiqiy va evristik tafakkurini rivojlantirishda nostandart matematik masalalarning didaktik va psixologik-pedagogik o‘rni tahlil qilingan. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida sabab-oqibat bog‘lanishlarini aniqlash, faraz ilgari surish, ma’lumotlarni tizimlashtirish va mustaqil izlanish ko‘nikmalarini shakllantirishda nostandart topshiriqlarning imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, mantiqiy va evristik tafakkurni izchil rivojlantiruvchi pedagogik shart-sharoitlar asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar

mantiqiy tafakkur, evristik tafakkur, nostandart masalalar, kichik maktab yoshi, boshlang‘ich ta’lim, aqliy faollik, mustaqil izlanish, matematik tafakkur.

DOI: 10.5281/zenodo.24528553

KIRISH

Kichik maktab yoshi — bolaning tafakkur jarayonlari jadallik bilan rivojlanadigan, ko‘rgazmali-obrazli tafakkurdan mantiqiy-abstrakt mulohaza yuritishga o‘tish shakllanadigan muhim bosqichdir. Ushbu davrda boshlang‘ich matematika ta’limi o‘quvchilarni faqat hisoblash qoidalariga o‘rgatish bilan cheklanmay, balki ularda o‘ylash, solishtirish, umumlashtirish, faraz qilish va yangi vaziyatlarda mustaqil yechim topish madaniyatini tarbiyalashi lozim. Bu jarayonda nostandart masalalar muhim rivojlantiruvchi vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Mantiqiy tafakkur o‘quvchiga berilgan ma’lumotlar asosida izchil mulohaza yuritish, ziddiyatlarni ko‘rish va asosli xulosa chiqarish imkonini bersa, evristik tafakkur tayyor qoida mavjud bo‘lmagan vaziyatda yangi g‘oya, taxmin va yechim yo‘lini izlash qobiliyatini ifodalaydi. Nostandart masalalar aynan ikkala tafakkur turining o‘zaro uyg‘unlashuvini ta’minlab, kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarning intellektual salohiyatini har tomonlama boyitadi.

Adabiyotlar tahlili

Kichik maktab yoshidagi o‘quvchilar tafakkurini rivojlantirishda masalalarning o‘rni M. E. Jumayev, B. S. Abdullayeva, N. U. Bikbayeva hamda xorijiy olimlar D. Poya, A. Z. Zak, L. M. Fridman va V. V. Davidovlarning tadqiqotlarida chuqur asoslangan. Tadqiqotchilarning ta’kidlashicha, o‘quvchi faqat tayyor namunaga tayansa, uning mustaqil izlanish faolligi susayadi. Nostandart masalalar esa o‘quvchini shartdagi har bir detalga e’tibor berishga, bir nechta imkoniyatni sinab ko‘rishga va o‘z fikrini isbotlashga o‘rgatib, tafakkurning moslashuvchanligi hamda chuqurligini oshiradi.

Kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarning mantiqiy va evristik tafakkurini rivojlantirishda nostandart masalalarning o‘rni to‘rt asosiy jihatda yaqqol ko‘rinadi. **Birinchi jihat — sabab-oqibat bog‘lanishlarini va mantiqiy izchillikni anglatishdir**. Nostandart masalalarni yechishda o‘quvchi shartdagi ma’lumotlar o‘rtasidagi bevosita va bilvosita aloqalarni aniqlaydi, ortiqcha yoki yashirin shartlarni ajratadi hamda har bir xulosani mantiqiy asoslashga odatlanadi.

Ikkinchi jihat — faraz ilgari surish va taxminlarni tekshirish orqali evristik izlanishni faollashtirishdir. O‘quvchilar bir qarashda murakkab ko‘ringan vaziyatlarda turli taxminlarni ilgari suradilar,

ularni amaliy sinovdan o‘tkazadilar, noto‘g‘ri farazdan voz kechib, to‘g‘ri yo‘nalishni tanlashni o‘rganadilar. Bu esa ularda qiyinchilikdan cho‘chimaslik va izlanuvchanlik fazilatini shakllantiradi.

Uchinchi jihat — ma’lumotlarni tizimlashtirish va ko‘rgazmali modellashtirish malakasini oshirishdir. Murakkab shartli nostandart masalalarni yechish jarayonida jadval tuzish, chizma chizish, sxema yoki guruhlash usullaridan foydalanish o‘quvchilarga tarqoq faktlarni bir tartibga keltirish va yechimga olib keluvchi qonuniyatni tezroq ko‘rish imkonini beradi.

To‘rtinchi jihat — ijodiy mustaqillik va muqobil tafakkurni rivojlantirishdir. Bir masalaning bir nechta yechim usulini topish yoki o‘quvchilarning o‘zlari yangi mantiqiy-nostandart masala tuzishi ularda mustaqil fikrlash, o‘z g‘oyasini tushuntirish va boshqalarning fikrini tahlil qilish ko‘nikmalarini mustahkamlaydi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarning mantiqiy va evristik tafakkurini rivojlantirishda nostandart masalalarning o‘rni beqiyosdir. Ular o‘quvchilarda izchil mantiqiy mulohaza, dadil taxmin qilish, ma’lumotlarni tizimlashtirish va ijodiy izlanish ko‘nikmalarini shakllantirib, keyingi ta’lim bosqichlarida murakkab ilmiy va amaliy vazifalarni o‘zlashtirish uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Matematika sohasidagi ta’lim sifatini oshirish va ilmiy-tadqiqotlarni rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PQ–4708-son qarori. – Toshkent, 2020-yil 7-may.

2. Jumayev M. E., Tadjiyeva Z. G‘. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2005. – 312 b.

3. Abdullayeva B. S., Sadikova A. V., Toshpo‘latova M. I. Boshlang‘ich sinflarda matematikadan sinfdan tashqari ishlarni tashkil etish. – Toshkent: OOO «Jahon-Print», 2011. – 148 b.

4. Зак А. З. Развитие умственных способностей младших школьников. – Москва: Просвещение, 1994. – 320 с.

5. Фридман Л. М. Теоретические основы методики обучения математике. – Москва: ЛКИ, 2008. – 248 с.

6. Polya, G. How to Solve It: A New Aspect of Mathematical Method. – Princeton: Princeton University Press, 2014. – 288 p.